ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti

№10(5)
2026

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqichlari bo'yicha)
13.00.07 Ta'limda menejment
13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 406 sahifa,
26-oktyabr, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:
Ashurov Ramzidin Ramazonovich – Psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (Phd), dotsent

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI
Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Karimova E.G. – Sotsiologiya fanlari nomzodi, dotsent
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Raxmonova Z. A. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Sayimova D. K. – texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ
Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:
Ashurov Ramzidin Ramazonovich – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:
Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician
Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician
Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor
Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan
Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Shermuhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor
Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)
Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)
Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)
Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)
Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)
Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor
Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor
Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers "Yangi O'zbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor
Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)
Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service
Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor
Rakhmonova Z.A. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)
Sayimova D. K. – Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences
Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics
Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor
Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region
Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences
Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:
Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:
• Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
• Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)
Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):
• Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
• Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA CODEPЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA

Informatika darslarida algoritmik topshiriqlar orqali 5–6-sinf o‘quvchilarining mantiqiy tafakkurini rivojlantirish metodikasi 10
Muyassar Xodjiyeva Maxmudjanovna

Maktabgacha ta’limda matematikani o‘qitishda o‘yin texnologiyalaridan foydalanish 17
Samatova Xuvvaydo Rasulovna

Asliyat va fransuzcha tarjimalardagi toponimlarning struktur-grammatik modellari 22
Valijon Mamadjonov Alixanovich

“Tarbiya” darslarida raqamli hikoyalar orqali o‘quvchilarda halollik, mas’uliyat va mehr-oqibat fazilatlarini shakllantirish 26
Abdullayeva Surayyo Babojonovna

Kasbiy madaniyatshunoslik kompetensiyasini rivojlantirishda kompetensiyaviy yondashuvning imkoniyatlari 32
Komiljonova Mohinur Alllabergan qizi

Maktabgacha ta’lim tashkiloti tarbiyachilarida kasbiy kompetentlikni takomillashtirishda modellashtirishning o‘rni 37
Mamadaliyeva Marhabo Xolmamatovna

Raqamli keyslar asosida bo‘lajak pedagoglarning ijtimoiy-pedagogik profilaktik faoliyatga tayyorgarligini takomillashtirish 43
Raximov Sardorbek Kabulovich

Teskari sinf modeli asosida amaliy mashg‘ulotlarga tayyorgarlikni tashkil etish metodikasini takomillashtirish 48
Tursunbayeva Sevinch Normurod qizi, Saidov O‘tkirjon Mallayevich

Sinfni boshqarishdagi muammolar va ularning amaliy yechimlari 53
Xidirov Baxrom Dobilovich

Loyiha texnologiyasining lingvodidaktik asoslari 60
Muhammadaziz Omonov

O‘smirlarda egoizm psixodiagnostikasi 65
Karayeva Yulduz Xushbakovna

Oliy pedagogik ta’limda mantiqiy tafakkurni rivojlantirishning integrativ yondashuvga asoslangan metodikasi 69
Jo‘rayev Shuxratbek Maxamadaliyevich

Inklyuziv ta’lim sharoitida logopedik yordamni tashkil etishning tashkiliy-pedagogik mexanizmlari 73
Azimova Dilnoza Sherzodovna

Talabalarda ijtimoiy faollik ko‘nikmalarini shakllantirishning psixologik omillari 76
Baxriyeva Nargiza Axmadovna

Bolalar adabiyoti vositasida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining axloqiy tanlov kompetensiyasini rivojlantirish metodikasi 81
Duschanova Nilufar Sabirbayevna, Nurmetova Nazokat Baxtiyorovna

Nogiron farzandli onalarda psixologik farovonlikning himoya resurslari: nazariy-metodologik tahlil 86
Kasimova Xulkar Atabayevna

Intellektual rivojlanishida buzilishlari bo‘lgan o‘quvchilar bilan korreksion-logopedik ishda vizual tayanchlar va muqobil kommunikatsiyani qo‘llash modeli 90
Raximova Dildora Saidbasitovna

Дети с комплексными нарушениями развития 93
Д. Т. Ганурова

Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodkorlik qobiliyatini shakllantirishning pedagogik-psixologik mohiyati ... 97
Mavlyanova Umida Sadikjanovna

Nizolarning yuzaga kelishidagi shart-sharoitlar, shaxs toifalari va ularning xislatlari 101
Choriyeva Durdona Anvarovna, Malikova Umida Nurliboy qizi, Lutfullayeva Iroda Abduvahob qizi

Ijtimoiy tarmoqlarning talaba yoshlar milliy qadriyatlariga ta'sirining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari 106
Turg'unov Baxromjon Raximjonovich

Tarbiyachi-pedagoglarda deontologik kompetensiyani rivojlantirishning metodologik yondashuvlari 112
Davlatova Dildora Nuriddinovna

Autizm spektri buzilishiga ega bolalarda nutqiy muloqot ko'nikmalarini shakllantirishning psixologik-pedagogik asoslari 115
A. B. Mamatova

Davlat-xususiy sheriklik asosidagi nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim sifati monitoringi va boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish 123
Mongiyev Abdulxokim Ibragimovich

Transformational School Leadership and Teacher Performance: A Narrative Literature Review 127
Nilufar Buriyeva Anvar kizi, Axatov Aminjon Tohir ugli,
Sodiqova Marziyaxon Botirjon kizi, Lutfullayeva Moxistara Xayrullo kizi

Pedagogical Model for Improving the Methodological Competence of Future History Teachers Based on Digital Historical Sources 133
Otegenov Berdibay Menglibaevich

Tarbiyalanuvchilarda axloqiy sifatlarni shakllantirishning nazariy-metodologik asoslari va ertakterapiya imkoniyatlari 136
Qosimova Muattarxon Shokirjon qizi

O'qituvchi pedagogik faoliyatida pedagogik mahorat, refleksiv va innovatsion yondashuvning integratsiyasi 140
Mirsagatova Nargiza Sayfullayevna

Xorijiy tajribalar asosida maktab ta'lim mazmunini takomillashtirish 146
Abdullayev Muxammadimin Egamberdiyevich, Teshayeva Toxira Inomjonovna

Pedagogik muhandislikning metodologik asoslari, kategoriyaviy apparati va yondosh ilmiy-pedagogik yo'nalishlar bilan o'zaro aloqadorligi 151
Nasrullayeva Fatima Azatovna

Рефлексивная подготовка будущих воспитателей к личностно ориентированному взаимодействию с дошкольниками 160
Бозорова Зухра Жураевна

Bo'lajak tarbiyachilarning tasviriy-ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirish mazmuni 165
Xazratkulova Gulyora Tojiboyevna

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ona tili ta'limini loyihalash kompetensiyasini metakognitiv yondashuv asosida rivojlantirish metodikasi 169
Raupova Navbahor Bahriddinovna

Kursant va talabalarning jismoniy tayyorgarligini takomillashtirish va ekstremal sharoitlarda harakat qilish ko'nikmalarini shakllantirishning innovatsion yondashuvlari 174
Yulliyev Nuriddin Jumanazarovich

Talabalarning tadbirkorlik kompetensiyalarini rivojlantirishning ijtimoiy zaruriyati 179
Sharipova Guzal Sodiqovna

Maktabga tayyorlov guruhi tarbiyalanuvchilarining matematik tasavvurlarini mental yondashuv asosida takomillashtirish: nazariy-metodik sharh 185
Parpiyeva Mohinur Baxtiyor qizi

STEAM yondashuvi asosida fizika laboratoriya mashg'ulotlarini tashkil etish metodikasi 189
Artikov Abdukaxor

"Korpus detektori" mashqlar tizimi: tuzilishi, bosqichlari va qo'llash metodikasi 196
Bahronov Nodirbek Aliyevich

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ongli o'qish ko'nikmalarini rivojlantirishda tabaqalashtirilgan yondashuv (EGRA-U diagnostikasi asosida) 199
Ne'matova Diyora Baxodir qizi

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Ona tili darslarida hamkorlik texnologiyasidan foydalanishning mavjud holati va metodik muammolari 205
Usmonova Yulduz Faxriddin qizi

Grammatik tarjima metodida ona tilidan foydalanishning didaktik xususiyatlari 210
Erkinova Madina Komil qizi

Talabalarda ta'limiy kommunikativlikni rivojlantirishning pedagogik shart sharoitlari 214
Babayeva Maxfuza Abduvaitovna, Ismoilov Bobur Toxirovich

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisi refleksiv kompetensiyasining mazmuni, tarkibiy tuzilmasi va rivojlanish darajalari 218
Bomurodova Gulhayo Jumayevna

Masalalarni tenglama tuzish yordamida yechimini qurishga o'rgatish metodikasi 223
Ismoilov Bobur Toxirovich, Babayeva Maxfuza Abduvaitovna

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlash mazmunida argumentatsion nutq: darsliklar, o'quv reja va oliy ta'lim adabiyotining kontent-tahlili 229
Mamatova Marg'uba Ummatqul qizi

Основы паллиативной помощи педагогическая поддержка детей, получающих паллиативную помощь 233
Жузбаев Нурлан Урал угли, Хакимова Гульшода Абдусаламовна

"Pedagogikaning pragmatik aspektlari" modulini kreativ yondashuv asosida o'qitish modeli va ingliz tilidagi o'quv materiallarini tanlash mezonlari 237
Meliqo'ziyeva Zarnigorxon Ikromjon qizi

Gospital sharoitida turli yosh guruhlaridagi bolalar bilan ishlashning o'ziga xos xususiyatlari 242
S. M. Umarova

Harbiy xizmatchilarda kasbiy faoliyat davomida hissiy kuyish (emotsional burnout) sindromining ijtimoiy-psixologik psixoprofilaktikasi 246
Tursunov Kamariddin G'ulomovich

Использование подходов геймификации при обучении иностранному языку детей 5-6 лет 250
Курбанова Назира Низомиддиновна

Ko'rish imkoniyati cheklangan o'quvchilarda tiflotexnik vositalardan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish metodlari 257
Astanova Zumradxon Toxirovna

O'quvchilar xulq-atvoridagi og'ishish ilmiy tadqiqotlar talqini asosida 262
Azimjonova Rushana Rashid qizi

Образ сильной узбекской женщины в творчестве Зульфии 267
Аскарова Наргиза Абдивалиевна, Усманова Самира Зафаровна

Inklyuziv guruhlarda differensiallashtirilgan yozma topshiriqlar tizimini loyihalash tamoyillari 271
D. X. Saydazimova

Maktabgacha ta'limda sun'iy intellektdan foydalanish va tarbiyachining kreativ kompetentligini oshirish metodlari 275
Odilova Sitora Ergash qizi

Milliy qadriyatlarga asoslangan matnlar vositasida boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy va tanqidiy fikrlashini notiqlik faoliyati orqali rivojlantirish 281
Ziyodullayeva Zuhro Faxriddin qizi

Raqamli transformatsiya sharoitida o'qituvchining refleksiv kompetensiyasini rivojlantirish modeli 286
Magzumova Lola Turakulovna

Bo'lajak o'qituvchilarni inklyuziv ta'limda seldan foydalanishga tayyorlash muammosining ijtimoiy va metodik qatlamlari 292
Sayfullayeva Ismigul Qodir qizi

Ichki ishlar xodimlarida koping-strategiyani shakllantirish kasbiy faoliyatni muvaffaqiyatli ta'minlovchi omil sifatida 296
Aliboyev Himaydin Fayzulla o'g'li

Psixologik holatni baholash asosida differensial mashqlar orqali badmintonchilarning koordinatsion va texnik tayyorgarligini rivojlantirish 299
Beknazarov Raxat Axmet og'li

Oliy ta'limda biotexnologiya fanini o'qitishning zamonaviy pedagogik asoslari 302
Jumabayeva Aygul Kuatovna, Ametov Yakub Idrisovich

Dialogik nutq o'qitish metodikasining shakllanishi 307
Xamidullayeva Fotima Adxam qizi

Алгоритм развития управленческой компетентности будущих учителей русского языка и литературы на основе обратной связи и коррекции педагогических решений 313
Акмалова Дилдора Тохировна

Эффективные методы развития икт-компетентности педагогов в цифровой образовательной среде ... 319
Каримова Наргизахон Яхёевна

Qadimgi Misr va Gretsiya olimlarining muhandislik grafikasi fani yuzasidan izlanishlari 322
Ergasheva Shohista Anvar qizi

Предметно-языковые задания на уроках русского языка в начальной школе Узбекистана 324
Худжамова Хуснора Диёр кизи

Musiqa ta'limi dars mashg'ulotlarida interfaol metodlardan foydalanishning ilmiy-nazariy asoslari 329
Tuxtasinov Abror Rustamovich

Developing Creative Competence During Pedagogical Practice: an Integrated Model for Future English Language Teachers 332
Mukhtorov Mukhiddin Mansur o'g'li

AI-generatsiyalanuvchi adaptiv testlar orqali talabalarning bilim darajasini diagnostika qilish metodikasini takomillashtirish 338
Abdullayeva Nazokat Isayevna, Habibullayeva Jamilaxon Ne'mat qizi

Aniq fanlarni o'qitishda o'quvchilarning darsdan tashqari faoliyatini tashkil etishning didaktik modeli va vositalari 343
Saidov Utkirjon Mallayevich, Abdurashidova Munira Abdumumin qizi

Muammoli vaziyatlar va keys-stadi asosida bo'lajak pedagoglarning tanqidiy-analitik tafakkurini rivojlantirish metodikasi 348
Kubayeva Maxbuba Raxmatulayevna

Badiiy asarlar asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining axloqiy tafakkuri va ijobiy xulq-atvor ko'nikmalarini rivojlantirish metodikasi 352
Uvaydiloyeva Zarrina Olimovna, Abdullayeva Nazokat Isayevna

Sport psixologining kasbiy kompetentligini tadqiq etishning zamonaviy yo'nalishlari va metodologik muammolari 357
Rasulov Zokir Pardayevich

Научно-теоретические основы совершенствования самостоятельного обучения студентов педагогических вузов в процессе изучения микробиологии 363
Нарзуллаева Ирода Уктам кизи, Каландарова Мадина Андрей кизи

Tarixiy manbalar asosida talabalarda tarixiy tafakkur va tarixiy-madaniy kompetensiyani rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari 368
Ne'matullayev Shohjahon G'aybulla o'g'li

Sun'iy intellekt texnologiyalarining oliy ta'lim tizimidagi didaktik imkoniyatlari 378
Mirzaraximova Zilola Mirzohid qizi

Sun'iy intellekt texnologiyalarining oliy ta'lim tizimidagi didaktik imkoniyatlari 378
Mirzaraximova Zilola Mirzohid qizi

O'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini takomillashtirishning nazariy-metodologik asoslari 382
Hazratqulova Aziza Rustam qizi, Ashurov Abror Uralovich

Sog'lom turmush tarzidagi qizlarning jismoniy tayyorgarligini takomillashtirishda harakatli o'yinlardan foydalanish mexanizmlari 389
Tashpulatova Dono Ergashevna

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Xorij va milliy pedagogika tadqiqotlarida metakognitiv kompetensiya tushunchasi tahlili 395
Feruza Xasanova, Assistent o'qituvchi

Talabalarning tashkilotchilik qobiliyatlarini rivojlantirishda ma'naviy-ma'rifiy tadbirlardan foydalanishning nazariy-metodologik aspektlari 402
Ibotova Dildora Shomirovna

BADIIY ASARLAR ASOSIDA BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING AXLOQIY TAFAKKURI VA IJOBIY XULQ-ATVOR KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Uvaydiloyeva Zarrina Olimovna
Toshkent Kimyo xalqaro universiteti Samarqand filiali magistranti

Abdullayeva Nazokat Isayevna
Samarqand davlat pedagogika instituti, PhD, dotsent

Annotatsiya: Maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining axloqiy tafakkuri va ijobiy xulq-atvor ko'nikmalarini badiiy asarlarni didaktik tahlil qilish orqali rivojlantirishning nazariy-metodik asoslari yoritiladi. Tadqiqot konseptual-metodik xususiyatga ega bo'lib, ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, pedagogik modellashtirish va dars vaziyatlarini loyihalashga tayangan. "O'qish - tushunish - axloqiy baholash - refleksiya - amaliy transfer" besh bosqichli modeli, o'quvchilarning mulohaza yuritishini ochib beruvchi savollar tizimi hamda baholash indikatorlari taklif qilinadi. Qahramon xatti-harakatini baholash bilan shaxsga yorliq qo'yish o'rtasidagi farq, turli fikrlar uchun xavfsiz muloqot muhiti va kuzatiladigan xulq-atvorni axloqiy sifat bilan aynanlashtirmaslik tamoyillari asoslanadi. Maqolada empirik tajriba natijalari keltirilmaydi; metodik modelni tekshirish bo'yicha tadqiqot dizayni beriladi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, axloqiy tafakkur, badiiy adabiyot, badiiy obraz, refleksiya, empatiya, axloqiy dilemma, xulq-atvor, didaktik model.

Abstract: The article substantiates a literature-based methodological approach to developing moral reasoning and prosocial behaviour in primary school pupils. A five-stage model-reading, comprehension, moral appraisal, reflection and transfer-is proposed, along with discussion prompts, classroom activities and assessment indicators. This conceptual study does not report empirical intervention effects; it specifies a design for future validation.

Key words: primary education, moral reasoning, children's literature, reflection, prosocial behaviour, ethical dilemma.

Аннотация: В статье рассматриваются теоретико-методические основы развития нравственного мышления и навыков позитивного поведения учащихся начальных классов посредством дидактического анализа художественных произведений. Исследование носит концептуально-методический характер и основывается на анализе научной литературы, педагогическом моделировании и проектировании учебных ситуаций. Предлагаются пятиэтапная модель "Чтение - понимание - нравственная оценка - рефлексия - практический перенос", система вопросов, раскрывающих особенности рассуждений учащихся, а также показатели оценивания. Обосновываются различия между оценкой поступков литературного героя и навешиванием ярлыков на личность, принципы создания безопасной коммуникативной среды для выражения различных мнений и недопустимости отождествления наблюдаемого поведения с нравственными качествами личности. В статье не приводятся результаты эмпирического эксперимента; представлен дизайн исследования для проверки предложенной методической модели.

Ключевые слова: начальное образование, нравственное мышление, художественная литература, художественный образ, рефлексия, эмпатия, нравственная дилемма, поведение, дидактическая модель.

KIRISH

Boshlang'ich ta'lim davri bolalarda yaxshilik va yomonlik, adolat, mas'uliyat, mehr-oqibat, o'zaro hurmat kabi tushunchalarning kundalik tajriba bilan bog'lanib borishi uchun muhim bosqichdir. Axloqiy tarbiya faqat me'yorlarni yodlash emas: bolaning vaziyatni turli nuqtayi nazardan ko'rishi, qarorini dalillashi hamda u bilan uyg'un harakat qilishini ham nazarda tutadi. Badiiy asar qahramonning niyati, tanlovi, oqibati va hissiyotini bir butun voqelik sifatida ko'rsatib, shu murakkab jarayonni muhokama etish uchun qulay pedagogik material yaratadi [1, 2].

Koc va Buzzelli bolalar adabiyoti vositasida axloqiy masalalarni sinfda muhokama qilish imkoniyatlarini ko‘rsatgan [1]. Walker va Lombrozo tajribalarida hikoya mohiyatini izohlashga undovchi savollar bolalarning axloqiy mazmunni umumlashtirishiga yordam bergani aniqlangan [3]. Shunga qaramay, asarni o‘qib berishning o‘zi yetarli pedagogik natijani kafolatlamaydi: o‘qituvchi savollarining sifati, muhokama madaniyati va muhokamadan hayotiy harakatga o‘tish mexanizmi hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Badiiy matn yakunida umumiy xulosa so‘rash bilan cheklanish, qahramonni qat’iy “yaxshi” yoki “yomon” deb nomlash mustaqil axloqiy mulohazani toraytiradi. O‘quvchi tanlov sababi va oqibatlarini matndan dalil topish, muqobil yechimni muhokama qilish va hayotiy vaziyatga ko‘chirish orqali anglaydi.

Tadqiqot muammosi badiiy matnni o‘qish bilan axloqiy mulohaza va ijobiy xatti-harakat orasidagi metodik bog‘lanishni tavsiflashdir.

Maqsad - besh bosqichli model va uning kuzatish mezonlarini nazariy asoslash.

Obyekt - boshlang‘ich ta’limdagi axloqiy tarbiya.

Predmet - badiiy asarlarni reflektiv tahlil qilish metodlari.

Asosiy tadqiqot savollari:

1. Badiiy asardagi axloqiy vaziyatlarni muhokama qilishning izchil bosqichlari qanday?
2. Bola fikrining mustaqilligi, dalilliligi va empatiyasini qanday kuzatish mumkin?
3. Matn ustidagi faoliyatni real hayotdagi ijobiy harakat bilan qanday bog‘lash mumkin?

Tadqiqotning taklif etilayotgan ilmiy hissasi muhokama, refleksiya va transferni bitta tizimga bog‘lovchi didaktik model va baholash rubrikasini konseptuallashtirishdir.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining axloqiy tafakkuri va ijobiy xulq-atvor ko‘nikmalarini rivojlantirish masalasi xorijiy olimlar tomonidan turli pedagogik va psixologik yondashuvlar asosida tadqiq etilgan.

Jumladan, K. Koc va C. A. Buzzelli (2004) bolalar adabiyotidan axloqiy tarbiya jarayonida foydalanish imkoniyatlarini o‘rganib, badiiy asarlar asosidagi muhokamalar o‘quvchilarning axloqiy qadriyatlarni anglashiga yordam berishini ta’kidlagan [1].

M. A. Heath va hammualliflar (2005) biblioterapiya yondashuvi orqali badiiy adabiyotning bolalar hissiy rivojlanishi va ijtimoiy munosabatlariga ta’sirini yoritgan [2].

C. M. Walker va T. Lombrozo (2017) hikoyalarning axloqiy mazmunini tushuntirishga yo‘naltirilgan savollar bolalarda axloqiy xulosalarni umumlashtirishga yordam berishini aniqlagan [3].

L. Kohlberg (1981) axloqiy rivojlanish nazariyasida shaxsning axloqiy qaror qabul qilish jarayonida mulohaza yuritish va qarorni asoslash muhimligini ilmiy jihatdan izohlagan [4].

Shuningdek, 2026-yilda Child Development jurnalida chop etilgan tadqiqotda badiiy hikoyalar yuzasidan kichik guruhlarda tashkil etilgan muhokamalar orqali bolalarning individual va jamoaviy axloqiy mulohazalarini rivojlantirish masalalari o‘rganilgan [5].

Mazkur tadqiqotlar badiiy asarlar asosida axloqiy tafakkurni rivojlantirishda matnni tushunish, qahramon xatti-harakatlarini baholash, empatiya, refleksiya va hayotiy vaziyatlarga tatbiq etish jarayonlarini o‘zaro bog‘lash zarurligini ko‘rsatadi. Shu jihatdan badiiy asarlarni tahlil qilishga asoslangan besh bosqichli didaktik modelni ishlab chiqish muhim ilmiy-metodik ahamiyatga ega.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot nazariy-metodik loyihalash shaklida olib borildi. Metodlar: mavzuga doir ilmiy manbalarning mazmuniy tahlili, pedagogik tushunchalarni qiyoslash, modelning tarkibiy qismlarini mantiqiy sintez qilish, o‘quv vaziyatini didaktik konstruksiyalash va mezonli baholashni loyihalash. Kohlbergning axloqiy mulohaza haqidagi yondashuvi inson qarorining asosini tahlil qilish ahamiyatini ko‘rsatadi [4]. Biroq boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini qat’iy “bosqich”larga ajratish emas, yoshiga mos va rivojlantiruvchi muloqotni tashkil etish ustuvor deb qaraladi.

Materiallarni tanlash mezonlari:

a) 7-11 yoshdagi bolaga tushunarli syujet va leksika;
b) qahramonning muqobil tanlovga ega bo‘lishi;
d) qo‘rqitish yoki kamsitishni odatiylashtirmaslik;
e) kundalik maktab yoki oilaviy hayot bilan bog‘lash imkoniyati;
f) bir nechta asosli nuqtayi nazarni muhokama qilish uchun ochiqlik.

Ertak, hikoya, masal va bolalar qissasidan parchalar shu mezonlar asosida olinadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Taklif etilgan model beshta ketma-ket, zarur bo‘lsa, qayta takrorlanuvchi bosqichdan iborat. Uning barcha bosqichlari o‘quvchini “to‘g‘ri javob”ni aytishga emas, tushunilgan mazmun asosida izchil asoslangan qaror chiqarishga olib borishga qaratilgan.

1-rasm: **Badiiy asar bilan ishlashning besh bosqichli didaktik modeli**

1-jadval: **Badiiy asarni tahlil qilish bosqichlari: o‘qituvchi faoliyati va o‘quvchi mahsuli**

Bosqich	O‘qituvchi faoliyati	O‘quvchi mahsuli
1. O‘qish	Matnni ifodali o‘qish, lug‘at va voqeani aniqlashtirish	Voqealar ketma-ketligi
2. Tushunish	Qahramon maqsadi va vaziyat shartlarini so‘rash	Niyat va oqibatni ajratish
3. Axloqiy baholash	“Nima uchun?”, “Kimga qanday ta’sir qildi?” savollari	Dalillangan baho va muqobil qaror
4. Refleksiya	O‘quvchining hissi va qarorini taqqoslatish	Shaxsiy xulosa va savol
5. Amaliy transfer	Kichik hayotiy vazifa yoki rolli mashq berish	Amaliy xatti-harakat rejasi

Ushbu modelda bosqichlar orasidagi uzviylik uchta bog‘lovchi mexanizm orqali ta’minlanadi: dalillash (fikrni matn epizodi bilan asoslash), nuqtayi nazarni almashtirish (boshqa ishtirokchi hislari va manfaatlarini tushunishga urinish) va transfer (o‘rganilgan tamoyilni yangi vaziyatga moslash). Misol uchun, qahramon do‘stining xatosini yashirgan holatda “sadoqat” hamda “halollik” o‘rtasida taranglik borligi aniqlanadi; o‘quvchi bu qadriyatlardan bittasini mexanik tanlamasdan, oqibatlarni muhokama qiladi.

2-jadval: **Axloqiy tafakkur va ijobiy xulq-atvor ko‘nikmalarini baholash rubrikasi**

Ko‘rsatkich	0 ball	1 ball	2 ball
Vaziyatni tushunish	Asosiy holatni ajratmaydi	Qisman tushuntiradi	Niyat, harakat va oqibatni ajratadi
Dalillash	Sabab aytmaydi	Umumiy sabab beradi	Matndan aniq dalil keltiradi
Empatik istiqbol	Boshqa nuqtayi nazar yo‘q	Bir hissiyotni aytadi	Kamida ikki tomon holatini tushuntiradi
Muqobil yechim	Taklif bermaydi	Bitta sodda taklif	Oqibatni hisobga olgan taklif
Transfer	Hayotga bog‘lamaydi	Umumiy va’da beradi	Aniq vaziyat va harakatni belgilaydi

Baholash bolaning shaxsini “axloqli/axloqsiz” deb tasniflash uchun emas, o‘quv vazifasida namoyon bo‘lgan muayyan ko‘nikmaning rivojlanishini kuzatish uchun qo‘llanadi. Har bir ko‘rsatkich 0-2 ball bilan tavsiflanadi; yig‘indi ball rivojlanish dinamikasi uchun yordamchi indikator bo‘lib, qat’iy psixologik tashxis emas.

Tahlil va loyihalash natijasida badiiy asar bilan ishlashning besh bosqichli didaktik modeli, amaliy mashg‘ulot ssenariysi hamda ko‘nikmalarni kuzatish rubrikasi ishlab chiqildi. Ushbu natijalar metodik konstruksiya hisoblanadi; maktablarda sinovdan o‘tgan samaradorlik ko‘rsatkichlari emas. Modelning asosiy natijaviy komponenti o‘quvchining “qahramon nima qildi?” darajasidan “uning qarori kimga qanday ta’sir ko‘rsatdi va boshqa qanday yo‘l mavjud?” darajasiga siljishini qo‘llab-quvvatlashdir.

Dars fragmenti: “Yo‘qolgan daftar” axloqiy vaziyati. Quyidagi original didaktik mini-hikoya metodikani namoyish etish uchun tuzildi: sinfda bir o‘quvchining daftari yo‘qoladi. Sardor daftarni tasodifan boshqa parta ostidan topadi; u daftarni vaqtida qaytarmasa, egasi noto‘g‘ri gumonga qolishini biladi. Ammo Sardor avval daftar bilan kulgili hazil qilgan do‘sti xafa bo‘lishidan cho‘chiydi. U qanday yo‘l tutishi kerak? Vaziyatda halollik, do‘stlik, mas’uliyat va o‘zaro ishonch bir-biri bilan kesishadi.

2-rasm: **"Yo'qolgan daftar" vaziyati asosida axloqiy dilemma va qadriyatlar xaritasi**

O'qish va tushunish: bolalar voqeani ketma-ket qayta hikoya qiladi, "Daftar kimniki?", "Sardor nima biladi?" savollariga matndan javob topadi. Axloqiy baholash: "Sardor nega ikkilanyapti?", "Daftar egasi nimani his qilishi mumkin?", "Do'stga yordam berish har doim uning ishini yashirish deganimi?" savollarini muhokama qiladi. Refleksiya: har bir bola Sardor o'rnida qanday qaror qabul qilishini va sababini yozadi. Transfer: navbatdagi haftada "topilgan buyumni egasiga qaytarish" bo'yicha sinfning umumiy xatti-harakat qoidasini ishlab chiqadi.

Muhokamada o'qituvchi "Faqat bitta to'g'ri fikr bor" shaklida javob bermaydi. U fikrni asoslashga yo'naltiradi, muhokama ishtirokchilarining qadr-qimmatini himoya qiladi va qahramonning xatosini bolaning shaxsiy sifatiga ko'chirmaydi. Rolli o'yinlar faqat xohish bilan amalga oshiriladi; bolaning haqiqiy shaxsiy holatini ochib berish talab qilinmaydi.

3-jadval: **Badiiy asar asosidagi 35-40 daqiqalik dars mashg'uloti tuzilmasi**

Bosqich	Vaqt	Faoliyat
Motivatsiya va o'qish	8 daq.	Matn va kalit so'zlar
Matnni tushunish	7 daq.	Vaziyat xaritasi
Dilemma muhokamasi	12 daq.	Guruhda dalil va qarshi dalil
Refleksiya	6 daq.	"Men qanday yo'l tutardim?" yozuvi
Transfer va yakun	5 daq.	Ijobiy harakat rejasi

Badiiy asarlar bilan ishlashda axloqiy tafakkur rivojlanishining asosiy mexanizmi voqeani qabul qilishdan izohlash va asoslangan bahoga o'tishdir. Walker va Lombrozo ishida bolalarning axloqiy mazmunni umumlashtirishida o'z izohini ishlab chiqishi ahamiyatli ekani ko'rsatilgan [3]. Shu nuqtayi nazardan, taklif etilgan modelning "axloqiy baholash" va "refleksiya" bo'g'inlari pedagogik jihatdan muhim: o'quvchi voqeaga munosabat bildiribgina qolmay, qanday dalilga suyanayotganini anglaydi.

Badiiy qahramonning vaziyati o'quvchiga boshqa kishining ehtimoliy hissiyotini tushunish imkonini beradi. Koc va Buzzelli [1] hamda boshqa mualliflar [5] adabiy muloqotning axloqiy mulohazadagi imkoniyatlarini yoritadi; bu natijalar taklif etilgan modelning bevosita empirik dalili emas.

Shuningdek, axloqiy bilim, mulohaza va amaliy xulq-atvorni bir xil hodisa deb bo'lmaydi. O'quvchi hikoya ustida adolatli qarorni aniq tushuntirishi mumkin, ammo kundalik hayotda bunday qarorni doim ham bajarmasligi ehtimoldan xoli emas. Shu sababli baholashda matn bo'yicha izohlar, vaziyatga oid yozma yechimlar va tabiiy darsdagi hamkorlik xatti-harakatlarini alohida ko'rsatkichlar sifatida yig'ish kerak. Bolalar xulqini kuzatishda bir epizodga asoslanib uzoq muddatli shaxsiy sifat haqida qat'iy xulosa chiqarilmaydi.

Metodika o'qish tezligi, lug'at boyligi, sinfdagi ijtimoiy bosim va madaniy farqlarga sezgir. Shu sababli o'qituvchi fikrlar xilma-xilligiga imkon beradi, shaxsiy hayotni oshkor qilishni talab qilmaydi va vazifa natijasini bolaning barqaror axloqiy sifatiga aylantirmaydi.

Model samaradorligini kelgusida 2-4-sinflarda taqqoslovchi guruhlar bilan tekshirish mumkin. Pretest va posttestda mulohazaning dalilliligi, ikki nuqtayi nazarni ajrata olish va muqobil harakatni asoslash baholanadi; ikki ekspert rubrikadan mustaqil foydalanib, baholar mosligini tekshiradi. Ota-ona roziligi, anonimlik va bolaning erkin ishtiroki ta'minlanadi.

3-rasm: **O'quvchilarning axloqiy mulohazalarini kuzatish va pedagogik qayta aloqa sikli**

XULOSA VA TAKLIFLAR

Badiiy asarlar boshlang'ich sinf o'quvchilarining axloqiy tafakkurini rivojlantirish uchun mazmunli didaktik muhit yaratadi: o'quvchi badiiy obraz orqali tanlov sabablari, ehtimoliy oqibatlar va boshqalarning nuqtayi nazarini ko'rib chiqadi. Tadqiqotda taklif etilgan "o'qish - tushunish - axloqiy baholash - refleksiya - amaliy transfer" modeli o'qish savodxonligi bilan axloqiy mulohaza yuritishni yagona dars jarayonida bog'lashga qaratilgan. Modelning yangilik elementi axloqiy suhbatni aniq bajariladigan o'quv amallari va kuzatiladigan baholash indikatorlariga aylantirishdan iborat.

O'qituvchi yoshga mos dilemma mavjud matn tanlaydi, dalillashga undovchi ochiq savol beradi, refleksiyani yozma yoki og'zaki tashkil qiladi hamda kichik ijobiy harakat rejasini ishlab chiqishni taklif etadi. Baholash bolaning shaxsiga emas, muayyan vazifada kuzatiladigan mulohaza va hamkorlik sifatiga qaratiladi. Modelning amaliy samaradorligi keyingi eksperimental tekshiruvni talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Koc, K., & Buzzelli, C. A. (2004). The Moral of the Story Is...: Using Children's Literature in Moral Education. Young Children, 59(1), 92–97. https://eric.ed.gov/?id=EJ751278
2. Heath, M. A., Sheen, D., Leavy, D., Young, E., & Money, K. (2005). Bibliotherapy: A Resource to Facilitate Emotional Healing and Growth. School Psychology International, 26(5). https://doi.org/10.1177/0143034305060792
3. Walker, C. M., & Lombrozo, T. (2017). Explaining the moral of the story. Cognition, 167, 266-281. https://doi.org/10.1016/j.cognition.2016.11.007
4. Kohlberg, L. (1981). The Philosophy of Moral Development: Moral Stages and the Idea of Justice. Harper & Row.
5. Improving children's collective and individual moral reasoning through small-group discussions about narrative fiction. (2026). Child Development. https://doi.org/10.1093/chidev/aacag089

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta’limotlar tarixi
13.00.02 Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo‘yicha)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg‘ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta’limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta’lim nazariyasi va metodikasi (ta’lim sohalari va bosqichlari bo‘yicha)
13.00.07 Ta’limda menejment
13.00.08 Maktabgacha ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov
Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov
Musahhih: Alibek Zokirov
Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №10(5)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№C–5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.